

L'ancien régime

Torben Mark Pedersen

For at forstå den franske revolution, er det nødvendigt at vide lidt om l'ancien régime og dets politiske institutioner. I dette tillæg til LIBERTAS nr. 71 gives en kort oversigt over de vigtigste træk ved det politiske system og samfundsindretningen i Frankrig før revolutionen.

L'ancien régime er betegnelsen for både det politiske system og hele samfundsindretningen før revolutionen. Begrebet er uløseligt forbundet med den franske revolution, og for de radikale revolutionære kom benævnelsen til at stå som modsætningen til alt det, de identificerede sig med. Som det ofte går med den slags betegnelser, så kom den med tiden til at være udtryk for alt dét, der var i modsætning til revolutionen, Furet (1988b).

Som et politisk system var l'ancien régime formelt et enevældigt monarki, og som et samfundssystem var det et standsopdelt, korporativt og privilegiebaseret samfund med store forskelle fra egn til egn. Det var også et feudalt system. Der var ikke tale om feudalisme som i middelalderen, men Frankrig havde i modsætning til resten af kontinentet bevaret det feudale ejendomsretssystem med feudale rettigheder, og bønderne var belastet af høje feudale afgifter oven i de i forvejen høje skatter.

Det store flertal af befolkningen stillede ikke spørgsmål ved den hierarkiske orden. Der havde altid været forskel på folk, og det blev taget for givet, at samfundsordenen var udtryk for en guddommelig vilje. Kongen og især dronningen kunne måske blive latterliggjort og adelen gjort til genstand for hån og spot i litteratur, teaterstykker, folkeviser og sladder, men selv efter et halvt århundredes kritik fra oplysningsfilosoffer var der stort set ikke nogen, der åbent angreb selve monarkiet eller det standsopdelte samfund.

Monarkiet og det politiske system

Ifølge absolutismens politiske teorier var kongen det nationale samlingspunkt for en nation, der var splittet i mere eller mindre selvstændige regioner, provinser og byer, som var sprogligt opdelt,¹ religiøst splittet, som var opdelt i stænder og opdelt erhvervsmæssigt, og med store juridiske forskelle fra region til region.² Det eneste, der forenede dem, var underkastelsen under en fælles suveræn magt, Baker (1988).

Kongen blev betragtet som repræsentant for nationen i den Hobbeske forstand, at det kun var i foreningen i kongens person, at nationen eksisterede.³ I et korporativt opdelt samfund som det franske, der var splittet på en lang række dimensioner, eksisterede det nationale fællesskab kun i kraft af monarken. Kongen var til for folkets skyld, og han var den eneste, der var hævet over korporationernes særinteresser, og som derfor forventedes at repræsentere nationens fælles interesser, Baker (1987).

Franske kongers magt kulminerede med Ludvig XIV (regent 1643-1715), der havde opnået en næsten guddommelige status, men

1 Ifølge officielle opgørelser havde 8.381 af Frankrigs 37.510 kommuner ikke et fransk flertal, hvilket omfattede en fjerdedel af befolkningen.

2 Der var over 400 forskellige retssystemer i Frankrig i årene før revolutionen, Martin (1954, 138).

3 "En mængde mennesker bliver En Person, når de repræsenteres af en mand eller af en Person, hvis blot at der finder sted med godkendelse af hver og en af Mængden. For det er den Repræsenterendes Enhed, der gør Personen til En, ikke de Repræsenterede." Hobbes (1651, 169).

i 1789 var ideen om suverænitets guddommelige oprindelse for længst opgivet. I stedet blev der henvist til traditionen, en uskreven forfatning og de gamle arvelove, *Lex salica*.⁴

Også den traditionsbaserede legitimering af absolutismen var blevet angrebet af de franske oplysningsfilosoffer, men *les philosophes* støttede monarkiet i konflikten med parlamenterne, idet de foretrak et oplyst despoti. De kritiserede ikke Ludvig XV for hans despoti, men for hans mangel på oplysning, Martin (1954, 86).

Hvis den politiske autoritet hverken er sanktioneret af Gud eller af traditionen, er der kun nytten og folkets samtykke tilbage, og den utilitaristiske ide vandt mere og mere frem, at staten skulle være til for borgernes skyld. Staten skulle være et instrument for sikring af de fælles interesser, som Montesquieu, Diderot, Helvetius, d'Holbach og Rousseau kaldte for almenviljen. For Diderot (1751) er monarkiet kun legitimt, så længe kongen regerer i overensstemmelse med den naturlige lov og den indgåede kontrakt, og så længe han tjener det almene vel. Den utilitaristiske sprogbrug blev dominerende i næsten alle dele af den offentlige debat i årene lige før revolutionen.

I oplysningsstiden baserede en stor del af politisk tænkning sig på samfundskontrakttankegangen fra Hobbes, men de placerede suveræniteten i det kollektive folket eller nationen og ikke i individerne som Hobbes og Locke. I et absolut monarki er folkesuverænitetsprincippet naturligvis en samfundsundergravende ide, og Mably, Diderot (1751) og Rousseau (1762) hævdede, at et politisk system kun er legitimt, hvis det er baseret på folkets samtykke.

Det var ifølge Israel (2012, 634) det måske vigtigste område, hvor filosofien blev opfattet som havende frigjort mennesket, at den redefinerede staten som et instrument for sikring af den fælles interesse.

Kongen vil imidlertid ikke kunne vide, hvad der er i den fælles interesse, hvis ikke folket har ret til at vælge repræsentanter, der

⁴ Lex salica stammer fra ca. år 400 og er et komplekst sæt af lovregler om kongelig succession. Den saliske lov gjorde Frankrig til det eneste større europæiske monarki, der hindrede kvinder i at blive regenter eller at lade tronfølgen gå i arv til deres efterkommere, Popkin (2019, 37)

kan tale på nationens vegne, og som kan bistå kongen med råd og vejledning desangående, hvilket d'Holbach (1765) understregede i en berømmet artikel i Encyklopædien, og han argumenterede for, at det mest fordelagtige ville være en forfatning, der gav hver stand ret til at være repræsenteret i en forsamling dedikeret til den offentlige velfærd.

Kongen var formelt set den suveræne magt i landet, men han regerede ikke alene, og kongens magt afhang både af hans vilje og evne til at udøve magten, og af at hans magtudøvelse blev opfattet som legitim, så han kunne regne med støtten fra de privilegerede stænder, statsadministrationen og hæren. Legitimiteten afhang bl.a. af, at kongen ikke udøvede et personligt enevælde, men fulgte sine ministres og rådgiveres indstillinger, at han varetog nationens fælles interesser, og at han respekterede den uskrevne forfatning, religionen, traditionen og gamle privilegier.

I *l'ancien régime* var der imidlertid ikke nogen institutioner, der satte grænser for kongens magt. Der var ingen repræsentative forsamlinger på nationalt niveau, ingen skreven forfatning, ingen lovgivende forsamling, og kongen udpegede selv sine ministre, så både den lovgivende og udøvende magt lå formelt set hos kongen. Domstolene var uafhængige, men kongen kunne fængsle borgere med *lettres de cachet*, og han kunne ophæve domstolene eller sende dommerne i eksil, om det passede ham.

Hoffet

Alt ved hoffet drejede sig om at få kongens opmærksomhed og støtte, og der var forskellige fraktioner, som kongen skulle balancere imellem. Det var rasende dyrt at opretholde den levevis, som hoffet krævede, og kun de rigeste adelige havde råd til det. De udgjorde til gengæld Frankrigs sociale elite, hofadelen. Det var også kun den ældste og fineste del af sværdadelen, der kunne spore deres adelige aner tilbage til før år 1400, der kunne blive en del af hofadelen.

Mange adelige ville have fundet det svært at have råd til livsstilen ved hoffet uden de høje lønninger og pensioner, som de modtog for at være ved hoffet, Doyle (2002, 41). Det var præcist, som Ludvig XIV havde udtænkt det.

At samle landets fornemste adelige, gøre dem økonomisk og socialt afhængige, holde dem væk fra deres lokale magtcentre, og holde dem overvåget og kontrolleret af regeringsmagten, samtidig med at de blev holdt uden for direkte politisk indflydelse.

Begrænset suverænitæt

“Absolut monarki” betød i praksis aldrig ubegrænset suverænitæt, og selv hos absolutismens politiske filosof, Jean Bodin (1576), stod kongen under den naturlige lov og Guds lov. Bodin ville formentlig have karakteriseret kongemagten under Ludvig XVI som et eksempel på begrænset suverænitæt, for selv om der ikke var nogen formelle begrænsninger på kongens magt, blev den opfattet som begrænset af traditionen, der også placerede suverænitæten i nationen. Af samme grund anvendtes betegnelsen “monarkisk regering”, Furet (1988c). At det absolutte monarki, hvor suverænitæten formelt set lå hos kongen, var begrænset, var et af paradokserne som *l'ancien régime* levede med, men som ikke blev diskuteret offentligt.

For det første havde middelalderens opfattelse af en begrænset statsmagt overlevet i fransk juridisk og politisk tænkning, og et egentligt personligt enevælde blev betragtet som illegitimt. Monarkiets legitimitæt hvilede på, at kongen blev opfattet som repræsentant for nationen, at han lod sig rådgive af landets førende mænd, og at han rettede sig efter sine ministres og rådgiveres råd, så det under Ludvig XVI reelt var ministrene, der regerede med kongens godkendelse. Dermed kunne lovene opfattes som udtryk for nationens vilje og ikke som udtryk for kongens personlige vilje. Der var noget paradoksalt over, at det absolutte monarkis legitimitæt hvilede på den republikanske ide om, at lovene skulle afspejle nationens vilje og ikke kongens personlige vilje.

For det andet var der en forestilling om, at der var en grundlæggende lov, som kongen skulle efterleve. Der var ikke enighed om, hvilke love, der var fundamentale, men Kongen skulle respektere ældgamle privilegier, religionsudøvelsen og reglerne for arvefølgen i *Lex salica*. Det hindrede dog ikke Ludvig XIV i at placere sine to uægte sønner i arvefølgen.

For det tredje, selv om den lovgivende magt

lå hos kongen, skulle alle love registreres af de 13 uafhængige, regionale højesteretter for at træde i kraft, og hvis parlamenterne nægtede at registrere en lov, ville den under normale omstændigheder ikke træde i kraft.

For det fjerde havde nationen bevaret en del af suverænitæten, og kongen havde efter gammel tradition ikke ret til at opkræve nye skatter i fredstid uden nationens godkendelse.

For det femte var der en form for magtdeling, idet den dømmende magt var adskilt fra den lovgivende og udøvende magt. Domstolene var uafhængige, og dommerne kunne ikke afskediges, fordi de havde købt deres embeder.

For det sjette forventedes det, at kongen overholdt sine egne love, men som den suveræne magt kunne ingen hindre kongen i at overtræde dem. I sidste ende stod kongen kun til regnskab over for Gud.

For det syvende skulle kongen respektere den private ejendomsret og indgåede kontraktlige aftaler med undersåtter. Kongen måtte ikke uden videre beslaglægge undersåtternes ejendom, og det forventedes også, at han overholdt sine gældsforpligtelser.

For det ottende var hele det religiøse område uden for kongens direkte kontrol. Kirken havde sine egne indtægter, men kongen var den franske katolske kirkes overhoved, og det var kongen, der udpegede biskopper, der i 1789 alle var adelige.

Mirabeau havde i *Essai sur la despotisme fra 1772* karakteriseret kongen som en embedsmand, der var betalt af undersåtterne, og som havde både pligter og rettigheder over for undersåtterne. Hvis ikke kongen opfyldte sine pligter, kunne han fratages kongeværdigheden. Hvordan det skulle ske, stod dog hen i det uvisse, men Mirabeau fulgte her Rousseau (1762; bog III,1), der omtaler regeringen/kongen/fyrsten som embedsmænd, der udøver magt på vegne af det suveræne folk, der til enhver tid kan “begrænse, ændre og tage magten igen, når det behager den”.

Bortset fra parlamenterne og kirken var der ikke nogen organiseret opposition i Frankrig før revolutionen, og oppositionen var aldrig rettet mod monarkiet som institution. Selve spørgsmålet om suverænitættens oprindelse og monarkiets legitimitæt blev stort set heller

aldrig rejst. I sidste ende kunne en stærk og beslutsom konge sætte sig ud over alle traditionsbaserede principper, men skete det for ofte, kunne monarkiet miste sin legitimitet, og kongen var afhængig af opbakningen fra de privilegerede stænder, embedsapparatet, kirken og hærens loyalitet. Under de revolutionære begivenheder i Paris i juli 1789, der kulminerede med stormen på Bastillen, viste det sig, at kongen ikke længere kunne regne med hærens loyalitet. Monarkiet havde mistet sin legitimitet.

Som enevældig havde kongen det endelige ansvar for alt, hvad der skete i kongeriget, og alt hvad der ikke skete, og når *l'ancien régime* ikke formåede at reformere sig, var det i høj grad Ludvig XIV's, Ludvig XV's og Ludvig XVI's fejl. Blandt disse tre var kun Ludvig XIV en monark med usædvanlige evner.

Beslutningstagning

Ministrene mødtes i kongens forskellige råd, hvor de sidder sammen med udvalgte højadelige og prinser af blodet. Det vigtigste råd var *Le Conseil d'En-Haut* (kaldet *conseil d'état*), hvori kongerigets generelle politik drøftedes.

Rådet mødtes sædvanligvis tidligt om aftenen søndag og onsdag for at diskutere udenrigspolitik, og *conseil des dépêches* mødtes tirsdag og lørdag for at diskutere indenrigspolitiske spørgsmål. I Rådene sad op til seks ministre og prinser af blodet, men kongen kunne invitere enhver med, han ønskede.

De fremmødte forventedes at give deres råd til alle punkter på dagsordenen i omvendt rækkefølge af anciennitet og status. Det forventedes, at kongen afstod fra at give sin mening til kende, og når alle havde talt, taltes stemmerne sammen, og majoritetssynspunktet var beslutningen uanset kongens personlige syn på sagen. Da Ludvig XVI i december 1788 manøvrerede *conseil des dépêches* til at godkende dobbeltrepræsentation for tredjestanden til Generalstænderne, blev han betragtet som have handlet despotisk, Hardman (2006).

Det var almindeligt med forberedende møder i ministerierne uden kongens deltagelse, så uenighed mellem ministrene ikke blev eksponeret for kongen, og ministrenes og embedsmændenes magt var stigende gennem det 18. århundrede.

Despoti

Begrebet despoti fik sin klassiske definition i Montesquieus *Om lovenes ånd* fra 1748. Ifølge Montesquieu er despoti en regeringsmagt bestående af én mand, der ikke er underlagt nogen love, men regerer efter sin egen vilje.

For Montesquieu udgjorde adelen garanti for, at monarkiet ikke skulle udvikle sig til enten et despoti eller et pøbelvælde. Som Montesquieu (1748, 18) formulerede det: "uden monark, ingen adel; uden adel, ingen monark, for så har man en despot."

Allerede i løbet af 1760'erne blev ordet despoti anvendt om enhver form for arbitrær magtudøvelse, ikke mindst om Maupeous kup⁵, eller bare som et skældsord om enhver politik, som forfatteren var uenig i, og i 1780'erne var regering og despoti nærmest blevet synonyme i den offentlige bevidsthed, Doyle (2010, 85).

Beskatningsret

Det var en del af absolutismens politiske teori, at den private ejendomsret står over den suveræne magt, fordi privat ejendomsret stammer fra Guds lov, og kongens suverænitet omfatter kun den autoritet, der er "vested in a commonwealth", Bodin (1576). Kongens suverænitet er begrænset til det menneskelige samfunds love, og prinsen står under den naturlige og den guddommelige lov, som prinsen ikke kan krænke, uden at der er tale om et oprør mod Gud. Den private ejendomsret står derfor over kongens suverænitet, og kongen havde ikke ret til at opkræve nye skatter i fredstid uden samtykke fra de beskattede.⁶

I en omtale af forholdene i England, skriver Bodin (1576, Bog I, VIII) om opkrævning af skatter, at: "in this matter no other king has any more right than had the King of England, since it is not without the competence of any prince in the world to levy taxes at will on his people."

Siden 1355 havde Generalstænderne (se ne-

⁵ René Nicolas de Maupeous (1714-92) var fra 1768 kansler for Ludvig 15, og i årene 1771-74 forsøgte han at fratage parlamenterne deres politiske magt, fordi de havde blokeret for nødvendige reformer.

⁶ Både Mirabeau og Mirabeaus fader havde skrevet om, at under det feudale system kunne ingen beskattes uden sit samtykke, Luttrell (1990).

denfor) krævet enstemmighed blandt stænderne for at indføre nye permanente skatter, Margerison (2006). Generalstænderne havde ikke været indkaldt siden 1614, og flere nye skatter var blevet registreret af højesteretterne i løbet af det 18. århundrede.

Parlamenterne

Kongen var lovgiver sammen med sin regering, men alle nye love skulle registreres af de 13 uafhængige, regionale *parlement*. Disse ”parlamentar” var ikke parlamentariske forsamlinger men regionale højesteretter, der havde en anerkendt ret til at fremsende indvendinger mod lovforslag til kongen, og hvis parlamenterne nægtede at registrere en lov, trådte den ikke i kraft.

Kongen kunne dog møde op i parlamentet i en *lit de justice*, kongens sæde i parlamentet, og kræve en lov registreret, men skete det for ofte, ville systemet bryde sammen, og kongen havde brug for dommernes råd og anbefalinger samt tilslutning til sine love for, at monarkiet skulle blive betragtet som legitimt.

Systemet med regionale parlamenter stammede fra det 13. århundrede med Parisparlamentet etableret i 1278. I middelalderen kunne franske konger ikke lovgive uden at rådføre sig med stænderforsamlingen, provinsforsamlingerne eller Parisparlamentet. Der gjaldt forskellige retsregler i de forskellige dele af landet, og det er estimeret, at der var omkring 400 forskellige retssystemer i Frankrig før revolutionen, Martin (1954, 138). Det var ikke op til kongen at udfærdige en fælles lovgivning for hele landet, og det var de regionale højestereters opgave at sikre, at nye love ikke stred mod lokale retstraditioner.

Parisparlamentet dækkede omkring 40 pct. af Frankrig, og var det klart mest indflydelsesrige parlament. I 1780'erne var der omkring 144 dommere ansat i Parisparlamentet plus omkring 100 jurister og 400 kontomedarbejdere m.m.

Parlamenterne havde en række administrative opgaver ud over at fungere som højesteretter, så de var lige så meget en del af regeringsmagten som af oppositionen. Dommerne var uafhængige og kunne ikke afskediges, idet de havde købt deres dommerembede. Offentlige

embeder var privat ejendom, og den uafhængighed styrkede parlamenternes stilling som politisk opposition. Med køb af et dommerembede fulgte adelskab, men størstedelen af dommerne var allerede adelige, og flere domstole nægtede at rekruttere ikke-adelige.

Ud over parlamenterne var der 21 andre uafhængige domstole, hvor dommerne også havde købt deres embeder.

Da Ludvig XVI blev konge i 1774 havde de omkring 2.300 dommere i parlamenterne etableret sig som en del af kjoleadelen, *noblesse de robe*, og de udgjorde Frankrigs administrative og politiske elite. Næsten alle kongens ministre blev rekrutteret fra dommerstanden.

Selv om parlamenterne ikke repræsenterede adelen, fungerede de som en slags aristokratisk opposition mod kongemagten, og parlamenterne portrætterede gerne sig selv som et bolværk mod kronens despotiske tendenser. Det var i overensstemmelse med Montesquieus (selv medlem af Bordeauxparlamentet) opfattelse af, at dommerne udgjorde en bremse på kongens magt, og at de var en ”formidlende institution” mellem monarken og hans under-såtter.

I løbet af det 18. århundrede argumenterede parlamenterne gentagne gange for, at i fraværet af Generalstænderne var det de uafhængige domstole, der havde overtaget deres funktioner med at formidle nationens klager over for kongen og kongens vilje over for nationen. Så tidligt som i 1718 havde Parisparlamentet argumenteret for, at de havde arvet retten fra Generalstænderne til at godkende ekstraordinære beslutninger, men det blev først efter midten af århundredet, at parlamenterne erklærede at have en ret, som Generalstænderne aldrig havde haft, Robinson (1895), Baker (1987, 233).

Parlamenterne havde størst magt i årene 1749-71, hvor kongemagten stod svag, for i sidste ende kunne kongen gennemføre domstolsreformer eller sende parlamenter i eksil i små provinsbyer, ligesom han kunne fængsle dommere med *lettres de cachet*.

Ludvig XVI

Ludvig XVI var sønnesøn af Ludvig XV, og han blev konge som 19-årig i 1774. Han

Figur 1. Ludvig XVI

ønskede fra starten at være populær, og han var ærligt optaget af sine undersåtters ve og

vel. Han var ikke ubegavet, men han var uden de store visioner og uden noget større politisk

initiativ. Som person var han vægelsindet og ubeslutsom, og han stolede ikke på sin egen dømmekraft. Han var heller ikke særlig interesseret i at regere. Han ville hellere gå på jagt eller nørde med sine låse.

Der er dog ikke tvivl om, at han var reformvenlig, så længe reformerne ikke truede monarkens suverænitæt. Han udpegede en række reformvenlige finansministre, Turgot, Necker og Calonne, men han veg tilbage fra at sætte sin vilje igennem, hvis han mødte stærk modstand fra sine rådgivere eller ministre. Det var nærmest en ulykke for Frankrig før revolutionen, at det absolutte monarki ikke var absolut nok, og at kongen lod hofintriger og de privilegerede stænders særinteresser få lov til i årtier at sætte en bremse på reformerne.

Ludvig blev som 15-årig i 1770 gift med den et år yngre ærkehertuginde Marie-Antoinette, der var datter af kejserinde Maria Theresia af Østrig. Kongens manglende seksuelle interesse og manglende evne til at producere en arving og Marie-Antoinettes luksuriøse og frivole udskjelser gjorde kongeparret til genstand for hån, spot og latterliggørelse. Især den overdrevne luksus ved Marie-Antoinettes private hof gjorde hende voldsomt upopulær både ved hoffet og i befolkningen. Det gjorde det ikke bedre, at hun opfattedes som loyal over for arvefjenden, Østrig, ligesom misforholdet mellem en højt beskattet befolkning og et ekstravagant hoffliv ikke kunne undgå at møde kritik.

Lokal administration

Frankrigs 34 provinser blev regeret af kongelige intendantter, der havde en betydelig lokal magt over retsvæsenet, politiet og finanserne, og de overvågede skatteopkrævningen, offentlige anlægsarbejder og næsten alle andre offentlige aktiviteter.

Den administrative og politiske opdeling af Frankrig var et uoverskueligt virvar af overlappende jurisdiktioner, og en reform af den politiske, administrative, kirkelige og militære inddeling af Frankrig var et af de blivende resultater af den franske revolution. De administrative enheder, som intendantterne regerede over, erstattede ikke Frankrigs gamle provinser, *gouvernements*, der var ledet af provinsguvernører, der bl.a. havde kontrol med hæren.

Guvernører og deres deputerede var ofte prinser og hertuger, der var en del af hoffet i Versailles, og de nød stor personlig prestige lokalt.

I en tredjedel af Frankrigs provinser, *pays d'états*, var der lokale stænderforsamlinger, der skulle godkende skatteopkrævning, men de deputerede til stænderforsamlingerne var sjældent valgt men udpeget af kongen eller var repræsentanter for forskellige korporationer. I de resterende provinser, *pays d'élections*, hvor der ikke længere var stænderforsamlinger, blev skatterne i princippet pålagt af kongelige dommere. Endelig havde hver by sit eget politiske og administrative styre, og hver by med sine særlige privilegier.

Det korporative samfund

L'ancien régime var et korporativt og privilegiebaseret samfund. Det vil sige, at det var organiseret efter kollektive enheder, der hver havde særlige rettigheder, privilegier og pligter. Det var ikke kun de tre stænder, der havde deres særlige privilegier, men også den katolske kirke og andre religiøse samfund, regioner, provinser og byer, akademier, domstole, håndværkerlav og erhverv med monopolrettigheder i overensstemmelse med merkantilistiske principper.

Der var ikke nogen individualistisk kultur i Frankrig før revolutionen. Individder havde kun betydning som medlem af de korporationer, de var en del af, og hvis privilegier og rettigheder var både kollektive og individuelle. Furet (1988a). Borgernes identitet knyttede sig i langt højere grad til de korporationer, som den enkelte var en del af, end til det nationale.

Det hævdes ofte, at nationalisme var et produkt af den franske revolution, og ordet "broderskab" i slagordet "frihed, lighed, broderskab" henviser til det ideal om nationen som en enhed, der opstod efter den 4. august 1789, hvor alle privilegier og skel baseret på stand, geografi og andet blev ophævet. Det skabte en følelse af – i hvert fald blandt de revolutionære i Nationalforsamlingen – at der ikke længere var gejstlige, adelige og borgere, at der ikke længere var bretoner, provençaler, normanner osv. Der var kun franskmænd forenet af en følelse af broderskab, enhed og fælles mål, Fitzsimmons (1994), Applewhite (1993).

Figur 2. Marie-Antoinette

Denne korporative indretning af samfundet afspejlede sig også i den politiske tænkning,

der var mere kollektivistisk end i England, hvor kulturen og gældende lov tilbage fra middelal-

deren var individualistisk.

Privilegier var det vigtigste regeringsinstrument, og det var en måde, hvorpå kongen købte sig til støtte fra de privilegerede stænder, Fitzsimmons (1987). Kongen var på én og samme tid garanten for det privilegiebaserede samfund og afhængig af de privilegerede stænders støtte, men kronen led også økonomisk under de privilegerede stænders skattefritagelse. Forsøget på at reformere det privilegiebaserede system stødte derfor på modstand og undergravede opbakningen til kongen.

Stænderne

Opdelingen af befolkningen i stænder udgjorde det vigtigste skel i det franske samfund. Den gennemsyrede hele det politiske, administrative og juridiske system, herunder ejendomsrettigheder, ret til at drive erhverv og adgang til embeder.

Førstestanden udgjordes af de gejstlige, andenstanden af de adelige og tredjestanden af resten. Det var en opdeling i bedende, krigere og arbejdere, der stammede fra middelalderens feudalisme, og så tidligt som i det 12. århundrede var det latinske motto for et samfund bestående af tre stænder: "Oratores, Bellatores, et Laboratores" – altså bedere, kæmpere og arbejdere, Sewell (1994). Under feudalismen havde adelen stillet riddere til rådighed for kongen som betaling for brugsretten til jord, men det hørte fortiden til.

Det feudale system var under angreb fra fysiokraternes side, der betragtede de gamle rettigheder og afgifter som skadelige for landbrugets produktivitet, og i stedet talte de for økonomisk liberalisme.

Generalstænderne

Generalstænderne var en forsamling bestående af repræsentanter fra alle tre stænder, og institutionen havde været en del af fransk monarkisk tradition siden middelalderen. Dens opgave var at rådgive kongen om nationens ønsker og interesser.

Generalstænderne forsamledes efter kongens ønske, og de repræsenterede ikke nationen som en enhed men som en mangfoldighed af stænder og korporative enheder, der udgjorde det opsplittede samfund under *l'ancien régime*.

De varetog korporationernes særinteresser, og af den grund kunne de ikke give udtryk for nogen fælles vilje. Generalstænderne var da heller ikke en parlamentarisk forsamling, der skulle debattere eller vedtage politiske forslag. De havde alene til formål at bistå kongen med råd og at formidle krav og ønsker fra de forskellige stænder og korporationer i kongeriget.

De deputerede til Generalstænderne blev ikke valgt før 1789. I stedet blev de udpeget af de stænder, korporationer, byer og regioner osv., som de var en del af, og de repræsenterede alene disse korporative enheders særinteresser.

Derfra stammede betydningen af grundlæggende egenskaber ved den traditionelle samling af Generalstænderne. For det første formulerede hver stand og korporative enhed deres ønsker og klagepunkter i nogle "klagebreve", *cahiers de doléances*, som blev fremlagt for kongen, og for det andet var de deputerede bundet af imperative mandater, Furet (1988a). Repræsentanterne havde ikke ret til at gå ud over, hvad de specifikt var pålagt i klagebrevene.

De deputerede til Generalstænderne repræsenterede på den måde summen af enkeltdele, men ikke helheden, der alene var repræsenteret i kongen. Repræsentation fra oven, deputation fra neden – sådan var den traditionelle juridiske formel for *l'ancien régime*, Baker (1990, 227).

Generalstænderne indkaldtes første gang i 1302 og derefter med jævne mellemrum i de efterfølgende årtier. I 1355 indkaldtes de for at godkende skatter til finansiering af den videre krigsførelse i hundredårskrigen mod England, og Generalstænderne krævede enstemmighed blandt stænderne for at indføre nye permanente skatter, Margerison (2006). Fra slutningen af det 15. århundrede mistede Generalstænderne deres betydning, bl.a. fordi den generelle jordskat, *taille*, i en vis grad gjorde kongen økonomisk uafhængig af nye skatter, og i øvrigt begyndte kongerne at indføre nye skatter uden om Generalstænderne blot med godkendelse i parlamenterne.

Der var ikke nogen fast form for Generalstændernes møde, og det afgørende var ikke, om de mødtes separat eller i en fælles forsamling, men at kongen blev præsenteret for en

konsensus, der kunne siges at repræsentere nationen. Det indebar, at hver stand havde vetoet over for alle indstillinger til kongen.

Den sidste indkaldelse af Generalstænderne før revolutionen fandt sted i 1614 og endte uden resultat, fordi stænderne ikke kunne blive enige.

Førstestanden: De gejstlige

Den franske katolske kirke var den eneste nationale institution ud over kongen. Den var nærmest en stat i staten, der lå uden for kongens direkte kontrol, og den var ud over hæren den bedst organiserede magt i kongeriget. Den havde sit eget indtægtsgrundlag via indkomst fra tiende, og kirken ejede omkring 10 pct. af jorden i Frankrig, hvilket gav store indkomster, der var fritaget for normal beskatning.

Der var omkring 130.000 gejstlige, og langt størstedelen af de gejstlige bestod af medlemmer af munke- og nonneordener, hvoraf to tredjedele var kvinder, Doyle (2002, 33). En anden stor gruppe udgjordes af sognepræster i Frankrigs mange landsbyer.

De højere kirkelige poster som biskopper var forbeholdt adelige, og kirken var en karrierevej for adelige, selv når de som Talleyrand og Brienne ikke troede på Gud. I 1789 var alle Frankrigs 130 biskopper fra adelen. Biskopper kunne blive aflønnet med over 100.000 *livres* om året. Paris' biskop modtog 200.000 *livres* om året, og biskoppen af St. Germain, der var det rigeste stift, fik 300.000 *livres*, Clarke (2019). Det placerede biskopperne i den absolutte indkomstelite kun overgået af en halv snes adelige familier og medlemmer af den kongelige familie. Til sammenligning kan det nævnes, at Marquis de Lafayette, der tilhørte en af de ældste og rigeste adelsfamilier i Frankrig, havde en årlig indkomst på 108.000 *livres*, Tackett (1996, 320).

Mange domkapitler og munke- og nonneklostre var ligeledes adelens domæne, og en stor del af abbeder, abbedisser og domprovster var også adelige.

Almindelige sognepræster, *curés*, var med en løn på 700 *livres* lige så fattige som flertallet af bønderne, og de måtte supplere deres præsteløn med indtægter fra vielser, barnedåb, begravelser m.m.

Kirken havde en enorm kulturel magt i Frankrig, og de kontrollerede næsten hele uddannelsessystemet. De udøvede vidtgående magt over censuren i Frankrig, og de stod for driften af de fleste hospitaler og for fattighjælp.

Kirken støttede som regel op om monarkiet, men for en pris, og hvis deres privilegier blev truet, kunne de mobilisere en formidabel modstand, hvilket de demonstrerede både i 1749 og i 1780.

Andenstanden: Aristokratiet

Som de fleste andre europæiske lande i slutningen af det 18. århundrede var Frankrig domineret af aristokratiet, selv om de kun udgjorde 0,5-1,5 pct. af befolkningen. De ejede mellem en fjerdedel og en tredjedel af landet, og de udøvede herremandsrettigheder over en stor del af resten. De finansierede størstedelen af fremstillingsvirksomhed og dominerede bankvæsenet. De sad på næsten alle ministerposter, de besatte alle vigtige administrative stillinger, alle dommere, og næsten alle officerer i hæren og de fleste i flåden. Også alle biskopper var adelige.

Adelen havde en lang række privilegier af både økonomisk, erhvervsmæssig, juridisk og æresmæssig karakter:

- De havde delvis skattefritagelse for en række skatter, ikke mindst delvis fritagelse fra at betale *taille*, den primære direkte skat. Det var netop forsøget på at gennemføre skattereformer med en mere ligelig fordeling af skattebyrden på de tre stænder, der førte til indkaldelsen af Generalstænderne i 1789.
- De havde eneret på at drive visse erhverv, som driften af landsbymøller, bagerier og vinpresser.
- De havde eneadgang til højere offentlige embeder, og næsten alle biskopper og officerer i hæren og flåden var besat af adelige. Fra 1781 kunne kun adelige med mindst fire generationer adelskab blive officerer i hæren.
- Der var ikke lighed for loven, og adelige havde ret til at blive stillet for en dommer i særlige domstole.
- Blandt æresprivilegierne var retten til have et våbenskjold, til at bære kårde offentligt,

til at have vejrhænder på deres slot, til særlige pladser i kirken m.m. Det var de synlige symboler på adelens magt. Adelige havde også ret til at tage navn efter deres hjemstavn, og adskillige borgerlige revolutionære som Robespierre, Danton, Marat og Brissot satte et "de" foran deres navn for at efterligne de adeliges navne.⁷

Adelen var i modsætning til kirken ikke nogen organiseret politisk magtfaktor, og de var splittet mellem sværdadelen og kjoleadelen, mellem gammel adel og ny adel, mellem rig og fattig og mellem hofadelen, *noblesse de cour*, og adelen, der boede på landet.

Finest var den del af sværdadelen, *noblesse d'épée*, der kunne spore deres adelskab tilbage til før år 1400, og Ludvig XV havde i 1732 besluttet, at kun disse "Honours of the Court" havde ret til at gå på jagt med kongen og blive præsenteret for ham ved hoffet. Kun 942 familier kvalificerede til dette.

Mindre fin var kjoleadelen, *noblesse de robe*, der var blevet indstiftet i 1604 af Henri IV for at gøre det muligt at adle mænd, der påtog sig et offentligt hverv. Med salg af offentlige embeder, der gav en adelstitel, var adelen en åben elite, der absorberede de mest velhavende medlemmer af tredjestanden. Der var 4.224 sådanne embeder, og ikke mindre end 8.000 var blevet adlet mellem 1725 og 1789.

Ludvig XIV havde solgt adelstitler, delvist for at skaffe penge, til velhavende borgerlige. I 1696 blev mere end 500 titler solgt, i 1702 yderligere 200 og i 1711 100, Schapiro (1963, 15-16).

Formue var af stor betydning, og kun 250 familier havde indtægter på over 50.000 *livres* om året. Formue var så vigtigt, at adelige ikke var for fine til at gifte sig med borgerskabets døtre, hvis de kom fra en rig familie, ligesom velhavende borgerlige kunne blive inviteret med til dronningens spillebord.

Aristokratiet var også splittet kulturelt. Størstedelen var dybt konservativt, og betragtede med deres militære baggrund intellektu-

⁷ Danton ændrede sit navn til d'Anton, Derobespierre ændrede sit navn til de Robespierre, og Brissot tilføjede et de Warville opkaldt efter den lille ejendom, han ejede i nærheden af Quarville, Hampson (1968, 30).

el virksomhed med mistro. En mindre del af aristokratiet udgjorde den kulturelle elite, der finansierede kunsten, og der var sidst men ikke mindst en lille gruppe oplyste, liberale adelige, der var stærkt påvirket af oplysningstidens ideer, kunst og kultur. Voltaire, Montesquieu, Condorcet, d'Holbach og en stor del af *les philosophes*, der skrev til *Encyklopædien*, var adelige, og de resterende borgerlige var adelige protégéer, og blev ført frem i de adeliges saloner. De mødtes i videnskabelige og litterære akademier, og de frekventerede de parisiske saloner.

Denne gruppe udgjorde en meget lille del af det franske samfund, men spillede hovedrollen i kulturlivet og i det intellektuelle liv, og de bidrog til at udvikle mange af de ideer, der senere inspirerede de revolutionære.

De liberale adelige var modstandere af et absolut monarki, men demokrater var de ikke, og mange var tilhængere af et oplyst despoti. Andre var tilhængere af et form for repræsentativt system, men hvor kun den ledige og uddannede elite skulle være repræsenteret. De var ivrige efter reformer, men kun for så vidt de ikke truede den sociale orden, de selv og deres stand nød godt af, og som var baseret på tradition og fødselshierarki, Furet og Richet (1965). Revolutionære var de ikke.

Tredjestanden

Tredjestanden udgjorde over 96 pct. af befolkningen før revolutionen, og de bestod af en blandet gruppe af bønder, landarbejdere, håndværkere, småhandlende og et borgerskab bestående af velhavende forretningsfolk, købmænd, store jordejere, producenter, bankfolk, advokater, læger og embedsmænd, der ikke beskæftigede sig med manuelt arbejde.

Bourgeoisiet udgjorde måske 6 pct. af befolkningen i 1789, og fremkomsten af et stort og velhavende bourgeois var den vigtigste socialøkonomiske forandring i Frankrig i det 18. århundrede.⁸ Økonomisk set adskilte bourgeois

⁸ Man skal ikke forveksle bourgeoisiet med Marx' anvendelse af samme ord om kapitalister, og den franske revolution var ikke en fremvoksende industrikapitalistklasses opgør med feudalismen. På tidspunktet for den franske revolution var den industrielle revolution begyndt i England og Skot-

isiet sig ikke væsentligt fra adelen. Begge grupper var involveret i både landbrug, industri, handel og bankvirksomhed, og bourgeoisieit ejede omkring en fjerdedel af jorden i Frankrig, som de lejede ud. Det var fortrinsvist velhavende borgere, der var de store kreditorer, når kongen, kirken, adelige, købmænd og lavmestre havde behov for lån.

Bourgeois betød oprindeligt bare byboer, en person der bor i en *bourg* – et slot eller en befæstet by og senere blot markedsby, Clarke (2018, 164). De mest ansete borgere var dem, der levede adeligt, dvs. som ikke arbejdede men levede af afkastet af deres investeringer eller af jord, og mange bourgeois søgte at øge deres prestige ved at investere i jord. Det var almindeligvis borgerskabets højeste ambition at blive adelige, hvilket kunne ske ved at købe et offentligt embede.

Selv den veluddannede og formuende del af bourgeoisieit havde stort set ingen indflydelse på politikken, og før revolutionen havde borgerskabet ikke nogen klassebevidsthed, selv om de var bevidste om den sociale forfordeling.

Der var stor forskel på rig og fattig, og rige borgere var mere velstående end fattige adelige. Borgerskabet var ligeledes kulturelt splittede. Størstedelen var konservative og stort set upåvirkede af oplysningstidens ideer, som de kun havde et overfladisk kendskab til, mens et lille mindretal, der havde tid og penge til at dyrke intellektuelle interesser, var bevidste om nationale offentlige sager, og de bidrog til at skabe den offentlige opinion før revolutionen.

Størstedelen af byboerne var relativt fattige handlende, håndværkere og arbejdere, og dertil kom et stort, fattigt proletariat af ofte tilvandrede fra landet, der var uden fast beskæftigelse. Dødeligheden i byerne var meget høj, så tilvandring var nødvendig for at holde indbyggertallet oppe og skaffe arbejdskraft.

Bønderne udgjorde omkring 80 pct. af befolkningen. Omkring en fjerdedel af jorden var ejet af bønder, hvilket var en relativ stor andel i Europa på den tid, men ejerskabet var koncentreret på hænderne af omkring fire millioner bønder. Resten lejede eller leasede jorden land, men Frankrig var flere tiår bagefter. Det er formentlig først fra 1820'erne, at man kan tale om et industrielt gennembrud i Frankrig.

af herremænd, der typisk tilhørte adelen eller kirken. Der var omkring en mio. livegne, der som regel ikke kunne eje jord, og blev solgt med jorden, men livegenskab var ikke vidt udbredt i Frankrig umiddelbart før revolutionen, Godechot (1965, 10).

Der var en lille elite af storbønder, der ejede eller drev meget store landbrug, men størstedelen af bønderne lejede små landbrug, der kun producerede et lille overskud eller i mange tilfælde end ikke var tilstrækkelig til at brødføde en familie, så de måtte supplere deres indkomst med andet arbejde. Endelig var der et stort jordløst proletariat af landarbejdere. Der var en udbredt fattigdom og elendighed på landet, og i år med dårlig kornhøst var der mange, der sultede.

Produktiviteten i landbruget var kun omkring halvt så højt som i England, og der var ikke som i England, hvor landaristokratiet dominerede Parlamentet, noget politisk pres for at gennemføre landboreformer.

Bønderne var uforholdsmæssigt højt beskattede, og ud over de direkte og indirekte skatter, skulle de også betale tiende til kirken, der formelt var 10 pct., men i realiteten ofte en del mindre. Dertil kom de feudale afgifter, der kunne beløbe sig til 10-15 pct. Den samlede beskatning af bønderne kunne løbe op i 50 pct., Clarke (2019, 173).

Det feudale system var et levn fra middelalderens system for brugsret til jorden, der ikke eksisterede længere, men næsten al land var underlagt feudale rettigheder, hvortil der skulle betales afgifter.

Det store flertal af bønder kunne hverken læse eller skrive, og indtil 1789 spillede de ingen rolle i at frembringe *l'ancien régimes* fald. I løbet af foråret 1789 begyndte de mange steder i landet at holde op med at betale skatter, feudale afgifter og tiende. Der var tale om et landsomfattende skatteoprør.

Friheder

Det 18. århundredes politiske magtkamp mellem parlamenterne og regeringen blev iscenesat som en kamp for at værne om traditionelle friheder, der var truet af absolutismen. Der var tale om friheder i flertal, og de omfattede alle de undtagelser, immuniteter og privi-

legier, som forskellige korporationer nød, såvel de privilegerede stænder som byer, regioner, domstole, akademier og andet, Ozouf (1988b).

Det var opfattelsen, at det var opsplitningen af samfundet i formidlende korporationer, der var garanten for disse friheder. At være fri betød, at man var uafhængig og beskyttet mod magtmisbrug i kraft af de korporationer, man var en del af.

Fysiokraterne var stærkt kritiske over for det korporative samfund og det feudale system, og de delte ikke Montesquieus opfattelse af, at de traditionelle korporationer var garant for friheden. Deres frihedsbegreb var mere individualistisk.

Omvendt var Mably, Diderot og Rousseau fortalere for den særlige form for "French liberty", der baserede sig på opfattelsen af, at hvis fornuftige individer tænkte tilstrækkelig dybt over et politisk problem, ville de alle ønske det samme. For Rousseau udmøntede det sig i begrebet om almenviljen, der var udtryk for de præferencer og værdier, der ifølge Rousseau (1762) er fælles for alle.

Reformer og adelens modstand

Aristokratiets modstand mod enevælden begyndte efter Ludvig XIV's død i 1715, og aristokratiets kamp mod den svækkede enevælde var den dominerende politiske konflikt i det 18. århundrede, Hampson (1968, 19). Det var dog ikke en konflikt, der udfordrede monarkiet som sådan, men det var en kamp for at begrænse det, så det ikke udviklede sig til et personligt despoti, og det var en kamp der i høj grad blev udkæmpet per stedfortræder, idet det var parlamenterne, der udgjorde oppositionen.

Aristokratiet havde dog ikke magt til for alvor at udfordre enevælden, men de øgede deres magt og indflydelse ved at besætte alle statsmedlemmer, få kontrol med de lokale forvaltninger og ikke mindst gennem kontrol med parlamenterne.

Parlamenterne var det nærmeste, man kom på en organiseret politisk magt, og der fandt en vedvarende magtkamp sted mellem kongen og hans ministre på den ene side og dommerne fra især Parisparlamentet på den anden, ikke mindst efter 1750.

I deres argumentation kunne parlamenter-

ne trække på Boulainvilliers kritik af det absolutte monarki og hans påkaldelse af Frankrigs gamle feudale forfatning, de Dijn (2008), og de kunne trække på Montesquieus' (1748) opfattelse af, at dommerne udgjorde en "formidlende institution" mellem monarken og hans undersåtter. De begyndte da også fra midten af århundredet at fremstille sig som kongens repræsentanter over for folket og som nationens repræsentanter over for kongen, Baker (1990b, 228-35). Med henvisning til Montesquieu hævdede de, at de alene beskyttede nationens frihed gennem bevarelsen af Frankrigs gamle, historiske forfatning, og at de derfor havde vetoret over for forfatningsstridige love, Robinson (1895), Hampson (1968), Margerison (2006).

Parlamenterne var ikke sene til at benytte sig af henvisninger til en gammel forfatning, der kunne kaste et forherligende skær af forfatningsmæssige principper over deres modstand, som ellers kunne ligne nøgen selvinteresse til forveksling.

Senere, især efter konflikten med Maupeou, blev argumentet, at parlamenterne repræsenterede nationen i fraværet af indkaldelsen af Generalstænderne. Det var en kontroversiel påstand, men selv monarkiets forsvarere, begyndte at anerkende selve princippet om nationalrepræsentation.

Det var kjoleadelens ønske, at parlamenternes lovgivende kontrol skulle ophøjes til en form for forfatningsdomstol, hvilket ville give parlamenterne en reel vetoret over for lovændringer.

Henvisningen til den gamle forfatning og parlamentets krav på at repræsentere nationen er interessant, fordi de er udtryk for en erkendelse af, at selv det "absolutte" monarki i sidste ende hvilede på nationens accept, og selv om de ikke talte om "folkesuverænitet", så var dét den underliggende tanke bag indkaldelsen af Generalstænderne.

Maupeous kup

Tilliden til monarkiet begyndte for alvor at erodere i 1760'erne efter nederlaget til England i syvårskrigen (1756-63), de efterfølgende skatteforhøjelser og statsbankerotten i 1770, og i løbet af 1770'erne, efter Maupeous kup, kollap-

sede tilliden til regeringsmagten næsten fuldstændig, Doyle (2010, 86).

Træt af parlamenternes modstand, forsøgte Ludvig XV i slutningen af sin regeringsperiode at gennemføre en forfatningsmæssig revolution. Parlamenterne havde nægtet at registrere en skattelov, der var nødvendig for at kunne tilbagebetale gælden efter syvårskrigen, og Parisparlamentet havde truet med at sagsøge kongens kommissær, duc d'Aiguillon.

Det afstedkom, at ministeren for retsvæsenet, René Maupeou, i januar 1771 satte parlamenterne ud af spillet. Dommerne fik et ultimatum om enten at godkende kongens lovforslag eller blive forvist til provinsen og erstattet af andre og mere velvilligt indstillede dommere. Resultatet blev en fuldstændig omstrukturering af højesteretterne.

Det førte til en voldsom kritik af Maupeou, for hvis kongen kunne erstatte ældgamle institutioner som parlamenterne med nye, ville der ikke længere være nogen bremse på kongens arbitrære magtudøvelse. Det var i forbindelse med angrebene på Maupeous politik, at parlamenterne begyndte at anvende naturretsteori, og de citerede flittigt fra Locke, Vattel, Pufendorf og Sidney i den pamfletdebat, der fulgte.

Den pro-parlamentariske opposition blev benævnt "det patriotiske parti", og de insisterede på *nationens* samtykke til nye skattelove. Denne diskurs om nationens kollektive rettigheder udviklede sig til en diskurs om en ældgammel, uskreven forfatning, der kun kunne ændres med nationens samtykke, og parlamenterne fremstillede sig selv som nationens eneste repræsentanter i spørgsmål om lovgivning, indtil de erklærede, at kun Generalstænderne repræsenterer nationen, Baker (1988, 848).

Implicit antoges det altså, at det i sidste ende er i nationen, at suveræniteten ligger, men parlamenterne indkapslede denne moderne opfattelse af folkesuveræniteten i en traditionel ramme af institutioner, der gik tilbage til middelalderen, der legitimeredes af traditionen. Parlamenterne var dog ikke på nogen måde revolutionære eller fortalere for reformer. Grundlæggende forsvarede de bare deres egne privilegier og prestige, Mornet (1929).

Dommerne måtte snart erkende, at det ville

kræve mere magtfulde institutioner end parlamenterne at sætte sig effektivt op mod det absolutte monarki, og efter 1776 fandt mange i Frankrig inspiration i den amerikanske ide med at nedskrive et politisk systems fundamentale love og spilleregler for dets institutioner i en forfatning, der begrænser statsmagten og med en Bill of Rights, der beskytter individets rettigheder.

Turgot og Necker

Da Ludvig XVI blev konge i 1774, genetablerede han parlamenterne, og det viste sig snart, at de stadig betragtede sig som i deres gode ret til at modsætte sig kongen og hans ministre, men de var mere tilbageholdende end tidligere med at nægte at registrere love.

Ludvig XVI's finansminister, Turgot, var stærkt påvirket af oplysningstidens ideer og især af fysiokraternes økonomiske og politiske tænkning. I 1774 fremlagde han en række liberale økonomiske reformplaner, der bl.a. omfattede indførelsen af en ensartet skat på ejendomsværdi, og han fortsatte reformprogrammet i 1775-76. Reformerne blev registreret med en *lit de justice* uden de store protester fra parlamenternes side, men kun få måneder senere førte hofintriger til Turgots afskedigelse, og reformerne blev rullet tilbage.

Turgot blev et par år senere efterfulgt af en anden reformvenlig minister, den schweiziske bankmand, Jacques Necker (1732-1804).⁹ Han gennemførte ligeledes en række liberale økonomiske reformer som finansminister, en reform af skatteopkrævningen, og han reformerede hospitalsvæsenet og fængselsvæsenet og afskaffede fængselstorturen. I 1781 tvang hofintriger Necker til at tage sin afsked. I sit otium skrev Necker et trebindsværk om administrationen af statsfinanserne, der solgte i 80.000 eksemplarer.

Forslag om reformer blev ofte mødt med modstand fra andre ministre, fra parlamenterne og andre særinteresser, men hvis kongen og hans ministre satte sig for at gennemføre reformer, kunne de gøre det. Når meget få reformer blev gennemført i 1770'erne og 80'erne skyldes

⁹ Necker var både borgerlig og protestant, og havde naturligvis aldrig fået stillingen, om han ikke havde været hovedrig.

det primært "the inertia, uncertainty, and irresolution of the crown itself," Doyle (2010, 74).

Forholdet mellem parlamenterne og regeringen forværredes også gradvist fra 1783 til 1788, Campbell (2006b).

En tredje betydelig og reformvenlig finansminister var Charles-Alexandre Calonne (1734-1802), der var finansminister fra 1783 til 1787. Calonne gennemførte en frihandelsaftale med England i 1786, og efter at det stod klart i august 1786, at Frankrig stod over for en truende statsbankerot, stod han bag udfærdigelsen af et omfattende økonomisk og politisk reformprogram. Kongen bakkede fuldt og helt op om reformprogrammet, men det blev aldrig gennemført pga. modstand fra de privilegerede stænder, jf. Pedersen (2019a).

Når *l'ancien régime* ikke formåede at reformere sig, var det i høj grad Ludvig XVI's skyld, og i august 1788 brød *l'ancien régime* sammen som et politisk system. Kongen og hans regering med Necker i spidsen opgav at regere, og det efterlod et magttomrum, hvor borgerskabet og adelen kæmpede om magten, der fortsatte efter, at Generalstænderne var blevet indkaldt i maj 1789, Pedersen (2019b).

Litteratur

Applewhite, Harriet B. (1993): *Political Alignment in the French National Assembly, 1789-1791*. Baton Rouge.

Baker, Keith Michael (1987): "Representation redefined" optrykt i Baker: *Inventing the French Revolution*. Cambridge, 1990.

Baker, Keith M. (1988): "Sovereignty" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.

Baker, Keith Michael (1990): *Inventing the French Revolution*. Cambridge.

Blackman, Robert H. (2019): *1789: The French Revolution Begins*. Cambridge.

Bodin, Jean (1576): *On Sovereignty. Six Books of the Commonwealth*. Oxford.

Campbell, Peter R. (ed.) (2006a): *The Origins of the French Revolution*. London.

Campbell, Peter R. (2006b): "The Paris Parliament

in the 1780s" i Campbell (ed): *The Origins of the French Revolution*. London.

Campbell, Peter R. (2012): "Absolute Monarchy" i William Doyle (ed.): *The Oxford Handbook of the Ancien Régime*. Oxford.

Clarke, Stephen (2018): *The French Revolution & What Went Wrong*. London.

Diderot, Denis (1751): "Autorité Politique" i J.H. Mason and R. Wokler (eds.): *Diderot. Political Writings*. Cambridge, 1992.

De Dijn, Annelien (2008): *French Political Thought from Montesquieu to Tocqueville. Liberty in a Levelled Society?* Cambridge.

Doyle, William (ed.) (2001): *Old Regime France. 1648-1788*. Oxford.

Doyle, William (2002): *The Oxford History of the French Revolution*. 2nd ed. Oxford.

Doyle, William (2010): *Origins of the French Revolution*. 3rd ed. Oxford.

Doyle, William (ed.) (2012): *The Oxford Handbook of the Ancien Régime*. Oxford.

Fitzsimmons, Michael P. (1987): "Privilege and the Polity in France, 1786-1791" *The American Historical Review*, 92 (2), 269-95.

Fitzsimmons, Michael P. (1994): *The Remaking of France. The National Assembly and the Constitution of 1791*. Cambridge.

Furet, Francois (1988a): "The Monarchy and the Procedure for the Elections of 1789" *The Journal of Modern History* 60, S58-S84.

Furet, Francois (1988b): "Ancien régime" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.

Furet, Francois (1988c): "Feudal system" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.

Furet, Francois and Mona Ozouf (eds.) (1988): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.

Furet, Francois og Denis Richet (1965): *Den franske Revolution 1-2*. København, 1988.

- Godechot, Jacques (1965): *France and the Atlantic Revolution of the Eighteenth Century, 1770-1799*. New York.
- Hampson, Norman (1968): *Den franske revolution. Den sociale udvikling historisk belyst*. København, 1968.
- Halévi, Ran (1988): "Estates General" i Furet og Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.
- Hardman, John (2006): "Decision-making" i Campbell (ed): *The Origins of the French Revolution*. London.
- Hobbes, Thomas (1651): *Leviathan*. København 2008.
- D'Holbach, (1765): "Représentans" *Encyclopedic Liberty: Political Articles in the Dictionary of Diderot and D'Alembert. Liberty Fund, 2016*.
- Kaiser, Thomas E. and Dale K. Van Kley (eds.) (2010): *From Deficit to Deluge. The Origins of the French Revolution*. Stanford.
- Keohane, Nannerl O. (1980): *Philosophy and the State in France. The Renaissance to the Enlightenment*. Princeton.
- Luttrell, Barbara (1990): *Mirabeau*. Carbondale.
- Margerison, Kenneth (2006): "The Pamphlet Debate over the Organization of the Estates General" i Campbell (ed): *The Origins of the French Revolution*. Basingstoke.
- Martin, Kingsley (1954): *The Rise of French Liberal Thought. A Study of Political Ideas from Bayle to Condorcet*. 2nd ed. Westport.
- Montesquieu (1748): *Om Lovenes Ånd*. København, 1998.
- Ozouz, Mona (1988): "Liberty" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma., 1989.
- Pedersen, Torben Mark (2019a): "L'ancien regimes sammenbrud: skatteoprør, adelsrevolte og kampen om privilegier" *LIBERTAS* nr. 71, 35-57.
- Pedersen, Torben Mark (2019b): "Den politiske revolution – 11 dage i juni 1789" *LIBERTAS* nr. 71, 58-78.
- Popkin, Jeremy D. (2019): *A New World Begins. The History of the French Revolution*. New York.
- Robinson, James Harvey (1895): "The Tennis Court Oath" *Political Science Quarterly* 10 (3), 460-74.
- Rousseau, Jean-Jacques (1762): *Samfundskontrakten*. København, 2007.
- Schapiro, J. Salwyn (1963): *Condorcet and the Rise of Liberalism*. New York.
- Sewell, William J., Jr. (1994): *A Rhetoric of Bourgeois Revolution. The Abbé Sieyès and What is the Third Estate?* London.
- Tackett, Timothy (1996): *Becoming a Revolutionary: The Deputies of the French National Assembly and the Emergence of a Revolutionary Culture (1789-1791)*. Princeton.